04/08/2021

“Η διαχρονία του μακεδονικού πολιτισμού”

/ Γνώμες

Γράφει ο Καθηγητής Αθανάσιος Καραθανάσης

Ο πολιτισμός κάθε λαού αποτελεί το κύριο συστατικό της ιστορίας του, η δε συνέχειά του είναι η απόδειξη της ιστορικότητάς του και της διαχρονικής παρουσίας του. Ως εκ τούτου, είναι αυτονόητο ότι, όταν γίνεται λόγος για τις παραπάνω διαπιστώσεις, οφείλει κανείς να τις λαμβάνει υπόψη και είναι, εν πολλοίς, παράλογο στην μελέτη της ιστορίας και του πολιτισμού ενός λαού να μη συζητείται αυτή η διαχρονία, όταν προκύπτει, ως μη ώφειλε, διαστρέβλωση των εθνικών του δικαίων.

Στους καιρούς μας η διπλωματία παραβλέπει αυτόν τον κανόνα, φερόμενη προκλητικώς αδιάφορα απέναντι στην ιστορία και τον πολιτισμό των λαών και εκφραζόμενη συχνά υποτιμητικά, όταν προβάλλεται ο ιστορικός παράγων. Και τούτο για την εξυπηρέτηση ή επίλυση πρόσκαιρων συμφερόντων, που ενδεχομένως να ανατραπούν, όταν προκύψουν άλλα συμφέροντα και καταστάσεις και φανεί, και

το σημαντικότερο, η αλήθεια των πραγμάτων. Το πολύ πρόσφατο παρελθόν μας έχει διδάξει πολλά επ’ αυτού, επιπροσθέτως δε, όταν η ιστορία τίθεται στην υπηρεσία παράλογων διεκδικήσεων. Ο νοών νοείτω.

Έρχεται, όμως, η πραγματικότητα που ένας λαός, εν προκειμένω ο ελληνικός και δη το μακεδονικό τμήμα του, δηλώνει με παντοίους τρόπους, ότι αποτελεί εκφραστή και συνέχεια της διαχρονίας αυτής.

Ο σύγχρονος Μακεδονικός Ελληνισμός, ασφαλώς, και είναι συνέχεια του αρχαίου Μακεδονικού Ελληνισμού στο σχήμα Αρχαιότητα, Βυζάντιο, Νέος Ελληνισμός. Η γλώσσα, ως μακεδονική, που κακώς παραχωρήθηκε στην συμφωνία των Πρεσπών στους γείτονες, όπως ήδη απέδειξε στο δίτομο έργο του Η γλώσσα των αρχαίων Μακεδόνων ο αείμνηστος καθηγητής Ι. Καλλέρης, αποτελεί κλάδο της ελληνικής γλώσσας και τούτο αποδεικνύουν οι χιλιάδες των επιγραφών που αποκαλύφθησαν στους προηγούμενους αιώνες και όσες έρχονται στο φως στους κοντινούς και σύγχρονους καιρούς. Η γλώσσα βέβαια, όπως συμβαίνει παντού, εξελίσσεται, όμως ο κύριος αρχικός πυρήνας της παραμένει ο αυτός. Στην γλώσσα αυτήν ο Αριστοτέλης δίδαξε τον Μ. Αλέξανδρο και σε αυτήν οι Μακεδόνες παρακολουθούσαν τις αρχαίες τραγωδίες. Το πλήθος αυτών των επιγραφών, σε ό,τι αφορά την γλώσσα, μαρτυρά την ιστορική και αναμφισβήτητη πραγματικότητα, όπως έδειξε μάλιστα, τα τέλη του 19ου αι. ο Μακεδών εκπαιδευτικός Μαργ. Δήμιτσας στο κλασσικό έργο του Η Μακεδονία εν λίθοις φθεγγομένοις και μνημείοις σωζομένοις, ήτοι πνευματική και αρχαιοελληνική παράστασις της Μακεδονίας, Αθήνα 1896. Το μαρτυρούν, άλλωστε, οι ελληνικές, και μόνον ελληνικές επιγραφές και άλλες αρχαιότητες των μουσείων των μακεδονικών πόλεων και που το περιεχόμενό τους εύκολα μπορεί να κατανοήσει ο μέσος, και όχι μόνον, Έλληνας. Από το πρώτο μισό, μάλιστα, του 19ου αι. όταν ο Μακεδονικός Ελληνισμός αντιμετώπιζε την προπαγάνδα της βουλγαρικής Εξαρχίας, οι Μακεδόνες, ο απλός λαός με τους εκπαιδευτικούς, αμύνονταν μέσω των επιγραφών, που με περισσή φροντίδα τις αναζητούσαν παντού. Και ένα από τα μέσα άμυνάς του ήταν η διδασκαλία στα ταπεινά σχολεία απανταχού της Μακεδονίας της ιστορίας του Φιλίππου και του Μ. Αλεξάνδρου, την ίδια κρίσιμη εποχή. Οι μαθητές των σχολείων αυτών αποτέλεσαν έπειτα τους μαχητές του Μακεδονικού Αγώνος. Είναι, εξάπαντος, η συνέχεια και η έκφραση του αρχαίου μακεδονικού παρελθόντος.

Η υπεράσπιση της Μακεδονίας δοκιμάσθηκε και κατά τους αγώνες των Μακεδόνων στους ρωμαϊκούς χρόνους. Και προ αυτών, άλλωστε. Για την πραγματικότητα αυτήν γράφουν ο Στράβων και ο Πλούταρχος, που χαρακτηρίζουν την Μακεδονία ως ανάχωμα των εχθρικών εισβολών, υπερασπιζόμενοι, οι Μακεδόνες, έτσι, και

την λοιπή Ελλάδα. Το αυτό συνέβη και κατά την βυζαντινή περίοδο. Οι Θεσσαλονικείς, την μακρά αυτήν περίοδο, δήλωναν περήφανοι για την προγονική σχέση τους με τον Φίλιππο και τον Μ. Αλέξανδρο και οι λόγιοι συνέκριναν την γενναιότητά τους με αυτήν του Αγίου Δημητρίου. Ο Μανουήλ Παλαιολόγος, ο ρομαντικός διοικητής της Θεσσαλονίκης μεταξύ των ετών 1372 – 1380, σε κρίσιμη για την πόλη περίοδο, δημηγορώντας στις πλατείες του ιστορικού κέντρου, υπενθύμιζε στους Θεσσαλονικείς την καταγωγή τους από τον Φίλιππο και τον Μ. Αλέξανδρο. Ήδη από τον 4ο μ.Χ. αι. αγαπημένο ανάγνωσμα των Βυζαντινών ήταν η Φυλλάδα του Μεγαλέξανδρου, που συνέχισε να είναι το αγαπημένο ανάγνωσμα και των Νεοελλήνων και κατά τους αιώνες της δουλείας, ως ακόμη τον Μεσοπόλεμο. Ο Ρήγας Βελεστινλής το 1797 προοιωνιζόμενός την Επανάσταση του 1821, τύπωνε στην Βιέννη την εικόνα του Μ. Αλεξάνδρου και των στρατηγών του. Ο Γ. Σεφέρης στο Μυθιστόρημά του έγραψε, εννοώντας την Μεγάλη Καταστροφή του 1922, και τον θρύλο του Μ. Αλεξάνδρου στους Ρωμηούς της Μ. Ασίας:

Δυστυχισμένες γυναίκες με ολολυγμούς
κλαίγανε τα χαμένα τους παιδιά
κι άλλες αγριεμένες γύρευαν τον Μεγαλέξανδρο
και δόξες βυθισμένες στα βάθη της Ασίας

Ο ίδιος ο Γ. Σεφέρης θα γράψει πόσον αγαπημένο ανάγνωσμα ήταν η Φυλλάδα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, που οι μικρέμποροι που διαλαλούσαν το εμπόρευμά τους στα ρωμαίικα χωριά της Μ. Ασίας, ανάμεσα σε αυτό, απαραιτήτως, είχαν και την Φυλλάδα. Και όταν ο ελληνικός στρατός πορευόταν τον Αύγουστο του 1921 προς τον Σαγγάριο για να αναμετρηθεί με τον Μουσταφά Κεμάλ, οι αξιωματικοί θύμιζαν στους στρατιώτες τους την παρόμοια πορεία του Μ. Αλεξάνδρου, όπως, για παράδειγμα, στο Γόρδιο, μερικές δεκάδες χιλιόμετρα δυτικά του Σαγγαρίου.

Την βαθιά από αιώνων ενσυναίσθηση των Μακεδόνων στην σχέση τους με τον απόστολο των Εθνών Παύλο μαρτυρεί η υπερηφάνειά τους ότι η Θεσσαλονίκη, η Βέροια, οι Φίλιπποι είναι αποστολικές εκκλησίες και ως τέτοιες τιμούν σήμερα, με σειρά εκδηλώσεων, τον απόστολο Παύλο. Και η λαϊκή παράδοση, από αιώνων, κάμνει λόγο για τον τόπο φυλάκισής του, τους χώρους διδασκαλίας του, την ανέγερση ναών για την λατρεία του, την ονοματοδοσία οδών, ιδιαιτέρως στις παραπάνω πόλεις. Η μνήμη, άλλωστε, είναι βασικό στοιχείο της συνέχειας της ιστορίας και του πολιτισμού.

Γνήσια έκφραση του πολιτισμού των αρχαίων Μακεδόνων είναι οι σωζόμενες αρχαιότητες της Βεργίνας, του Δίου, της Αμφίπολης, της Σίνδου, του Κίτρους, της Ηράκλειας, στην Άνω Μακεδονία (Μοναστήρι), της Θάσου, της Χαλκιδικής, που

απολαμβάνουν τον σεβασμό και την τιμή από τους Έλληνες και από τους Μακεδόνες ιδιαιτέρως. Σε παλαιές φωτογραφίες απεικονίζονται οι σοφοί Έλληνες αρχαιολόγοι, που ανέσκαπταν τους αρχαιολογικούς χώρους και γύρω τους απλοί χωρικοί, που τα πρόσωπά τους λάμπουν από υπερηφάνεια και αποτυπώνεται η βούλησή τους να διαφυλάξουν την πολιτιστική κληρονομιά που τους άφησαν οι πρόγονοί τους.

Την εποχή των Παλαιολόγων (13ος – 14ος αι.) άκμασε στην Μακεδονία η λεγόμενη μακεδονική ζωγραφική και στις τοιχογραφίες των εκκλησιών αποτυπώνεται το κλέος και η ομορφιά της, λαμπρά παραδείγματα των εργαστηρίων της Θεσσαλονίκης και της Κωνσταντινούπολης. Οι ανώνυμοι, κατά κανόνα, τεχνίτες τους έφθαναν να αγιογραφούν και ναούς στην Νότια Σερβία. Το αυτό συμβαίνει και στο Άγιον Όρος. Μία απαράμιλλη τέχνη, για την συντήρηση της οποίας μεριμνούν με ζήλο οι κατά τόπους εφορείες των βυζαντινών μνημείων. Ένας πολιτισμός που εμπνέει και τους σημερινούς Έλληνες, και μόνον, αγιογράφους, που την τεχνική τους προσπαθούν μάταια να μιμηθούν ξένοι συνάδελφοί τους. Εν προκειμένω γείτονες, που χωρίς αιδώ την περιφέρουν ανά τον κόσμο ως ιδική τους. Καθαρή κλοπή ξένων κοσμημάτων. Η παραποίηση και η διαστρέβλωση της ιστορίας, δυστυχώς, συμβαίνει και σε αυτήν την περίπτωση, με την οικειοποίηση της μακεδονικής ζωγραφικής.

Είναι πολύ ενδιαφέρουσα η μελέτη της διατήρησης ως τις μέρες μας των ηθών και εθίμων των Μακεδόνων, που πέρασαν και στους σημερινούς. Οι γυναίκες του Γιδά (Αλεξάνδρεια) στις παραδοσιακές φορεσιές τους φέρουν, πατροπαράδοτα, κεφαλόδεσμους όμοιους των στρατιωτών του Μεγαλέξανδρου. Αυτές τις παραδόσεις συντηρούν ως τις μέρες μας οι Μακεδόνες με υπερηφάνεια, αγάπη και θαυμασμό προς αυτόν. Αρχαιολογικά ευρήματα, θραύσματα αγγείων από τον Μεσαίωνα, ακόμη, φέρουν την μορφή του. Ξένοι περιηγητές, που επισκέφθησαν την Μακεδονία, έγραψαν για τις λαϊκές παραδόσεις τις συνδεόμενες με τον Αλέξανδρο. Ακόμη και ο Μουσουλμάνος Εβλιά Τσελεμπή, που περιηγήθηκε την Μακεδονία στις αρχές του 18ου αι., εύχεται μία Μουσουλμάνα να γεννήσει στην Μακεδονία ένα νέο Μ. Αλέξανδρο. Μερικές δεκαετίες πριν το 1821 ο έμπορος του Amsterdam Πρίγκος στις προσευχές του ζητούσε από τον Θεό να «σηκώσει» ένα νέο Μ. Αλέξανδρο, ελευθερωτή του Γένους.

Αυτή, εν ολίγοις, ήταν η διαχρονική σχέση των Μακεδόνων με τους προγόνους τους, που δηλώνει την διαχρονική πολιτισμική διαδρομή της ως τους καιρούς μας.

Αθανάσιος Ε. Καραθανάσης

Ομότιμος Καθηγητής ΑΠΘ
Καθηγητής Τμήματος Θεολογίας

Πανεπιστημίου Λευκωσίας